

Mike Károly¹

Emberi természet és magántulajdon – a *Rerum novarum* természetjogi érvelése²

*„...a kommunisták a mozgalom alapvető kérdéseként
a tulajdon kérdését helyezik előtérbe”*

(Karl Marx – Friedrich Engels: A Kommunista Párt kiáltványa)

„... a »szocializmus« alapvető tévedése antropológiai jellegű”

(II. János Pál pápa: Centesimus annus)

1. A szocializmus a józan ész ellen

Roppant különös téveszme – írja XIII. Leó pápa –, hogy egy fejlett társadalom jóléte megőrizhető magántulajdon nélkül, és jobb, kívánatosabb a javak közös tulajdonlása (XIII. Leó pápa 1891: 8). Valóban, aki egy kicsit is elmélyed a közgazdaságtanban, vagy szert tesz némi gazdasági tapasztalatra, emberismeretre, tudja, hogy a közös tulajdonlás alapelve tételéből, végletekig való erőltetéséből csak káosz és szegénység származhat, s hogy semmit nem nehezebb lenyomni az emberek torkán, mint hogy adják be a közösbe saját és családi javaikat. A magántulajdon felszámolása ezért csak a legáthatóbb erőszak révén lehetséges. Mégis, nem volt olyan eszme, amely nagyobb és végzetesebb hatást gyakorolt volna az elmúlt bő száz év világtörténelmére.

Már-már el is felejtettük, hogy a „szocializmus” eredetileg a javak „szociális”, azaz társadalmi tulajdonát jelentette (MISES 1981; DAGGER–BALL 2022). A szocialisták nem mellékesen hirdették a magántulajdon – gyors vagy fokozatos – felszámolását, miközben a munkások érdekeiért harcoltak. Ez a törekvés volt a megkülönböztető jegyük, az állítólagos kulcsuk egy új, jobb világhoz. A 20. század elejétől a haladó értelmiség egyre nagyobb része pontosan ebben fedezte fel egy észszerűbb és igazságosabb jövő zálogát. A hatalomra jutó kommunisták Karl Marx és Friedrich Engels nyomán a magántulajdon eltörlésének szükségességével

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

² A tanulmány a következő írás átdolgozott és kibővített változata: MIKE 2021.

indokolták a proletárdiktatúra bevezetését. A baloldali szocializmusra adott szélsőséges jobboldali reakciókat pedig nagymértékben a tulajdoni rend felforgatásától való félelem fűtötte, miközben maguk sem maradtak mentesek a szocialista eszmétől.

Hogyan lehetséges, hogy egy ennyire nyilvánvalóan téves és kártékony eszme ilyen tartósan magával ragadja jó szándékú és művelt emberek sokaságát? Miért kellett tízmilliók halála és nyomorúsága ahhoz, hogy megszűnjék a bűvereje? A társadalom valóságáról és kívánatos átalakításáról alkotott elképzelések valamiképpen elszakadtak a józan észről. Vajon miért? Hogyan lehetett ellenállni, a józan ész megőrizni? Utólag könnyű okosnak lenni.

2. A természetjog prófétai válasza

Igazán hitelesnek azt a kritikát és szellemi ellenállást tekinthetjük, amely megelőzte a szocializmus megvalósítási kísérleteit, előre jelezte a kudarcukat, és ennek tudatában kínált olyan alternatívát, amelyet az idő igazolt. XIII. Leó pápa 130 éve kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklikája pedig éppen ilyen. Jól ismert tény, hogy a körlevél kiállt a munkások jogai mellett, és megalapozta a katolikus egyház modern társadalmi tanítását. De meglepődik, aki a szocializmussal rokonszenvező, a katolikus és a baloldali-progresszív nézeteket összehasonlító szöveget sejt a cím mögött, az enciklikában ugyanis az olvasó a szocializmus kemény, prófétai kritikáját találja. XIII. Leó pontosan előre jelezte: a magántulajdon felszámolása a legjobb szándék ellenére is „nehéz és gyűlöletes szolgásgot hozna a polgárookra” (XIII. Leó pápa 1891: 12). Ne feledjük: 1891-et írunk, a szocialista kísérletek előtt járunk!

A pápa mind a téveszmék cáfolatát, mind a pozitív javaslatot a természetjog szilárd alapjára támaszkodva fogalmazta meg (XIII. Leó pápa 1891: 5–10). Természetjogi érvelésével kötötte a modern kapitalizmusról való gondolkodást a józan észhez. Így tudta azonosítani a fantazmagóriát, és így volt képes világos, reális alternatívát megfogalmazni. A szöveggel ma ismerkedő olvasó számára ez a második meglepetés: szigorú logikájú elemzést talál, de olyan elméleti keretben, amellyel napjainkban ritkán találkozik, még ha hívő katolikus is.

3. A magántulajdon a természetjogban

A természetjog szerint az emberi együttélés alapvető törvényszerűségei helytől és kortól függetlenek. Tükröződnie kell a mindenkori jogi és erkölcsi rendben, nem vehetők semmibe, nem hághatók át, máskülönben szétfelbomlik a társadalom, megszűnnek a jó emberi élet és igazságos együttélés feltételei (HÖFFNER 2002: 53–55, 64–66).

XIII. Leó amellett érvelt, hogy a magántulajdon része a társadalom természetes rendjének. „»Magántulajdont birtokolni szabad, sőt az emberi élethez szükségszerű is«” – idézte Aquinói Szent Tamást az enciklikában (XIII. Leó pápa 1891: 19). A föld ugyan nagy bőségben kínálja az emberi élet fenntartásához szükséges javakat, de művelés nélkül meddő marad. Az ember alapvetően képes a racionális tervezésre: „dolgoit saját tervező előrelátásával önmaga intézi; éppen ezért képessége van mindannak a megválasztására, amit jelen- és jövőbeli jólétének elérésére a legalkalmasabbnak tart” (XIII. Leó pápa 1891: 6). Ezért indokolt, hogy bizonyos javakat ne csak átmeneti használatra, elfogyasztásra, hanem tartós és örökös jogú birtokul kapjon. A magántulajdon melletti érvet pedig tovább erősíti a családról való gondoskodás szükségessége. Az önállóan gazdálkodó család olyan emberi javakat hoz létre, amelyeket nagyobb közösség nem biztosíthat. A szocialisták világosan látták a tulajdon és a család közötti összefüggést, csak ellentétes következtetéseket vontak le belőle: egyrészt a gyerekekről való közösségi, állami gondoskodás szükségességét, másrészt a házasság feloldódását a *Kommunista kiáltvány* szerinti „őszinte nőközösségben” (MARX–ENGELS 1959: 457) vagy – egy másik verzió szerint – a nemi ösztönök és vonzalmak szabad kiélésében (BEBEL 1976: 352). Ám „a természetjog ellen vétenek azzal, hogy megbontják a családi szervezetet” (XIII. Leó pápa 1891: 11).

A magántulajdon lehetőséget biztosít a magunkról és szeretteinkről való gondoskodásra, hiányában viszont „[t]ág út nyílnék a kölcsönös irigységre, rágalmazásra és meghasonlásra, megszűnnék az egyesek tehetségét és szorgalmát sarkalló ösztönzés, és ezzel együtt a gazdagság forrásai is szükségképp kiapadnának [...]” (XIII. Leó pápa 1891: 12). A zűrzavart és nyomort pedig csak az államhatalom mérhetetlen felfokozásával lehetne úgy-ahogy kordában tartani. Helyes társadalmi rendben az állam a közjó érdekében sokféleképpen szabályozhatja ugyan, de „nem nyelheti el a polgárt, sem a családot; mindkettőt méltányos cselekvési szabadság illeti meg [...]” (XIII. Leó pápa 1891: 28). De nem törölheti el a polgárok különféle, tulajdoni jogokat alkalmazó magántársulásait,

a vállalkozásokat, egyesületeket, szövetkezeteket, önkéntes tagságú szakszervezeteket sem. Ezekben az emberek a családjukon túllépve, a társadalmi munkamegosztás keretében „mások segítő erejével” társulnak (XIII. Leó pápa 1891: 37). A magántulajdon megszüntetése tehát maga után vonná az öngondoskodás, a család és a szabad társulások felszámolását, azaz nemcsak a történetileg éppen létező társadalom lerombolását, hanem bármiféle emberhez méltó társadalom ellehetetlenítését, a káosz és az állami zsarnokság keverékével való felváltását.

4. Egyházi tanítás az „új dolgokról” szilárd szellemi alapokon

A magántulajdon természetjogi védelme képezte azt a szilárd szellemi alapot, amelyre építve XIII. Leó belefoghathatott kora új jelenségeinek az elemzésébe és értékelésébe. Csak miután felfedte és elvetette a szocializmus alapvető tévedését, vált lehetővé, hogy kellőképpen tisztán lásson. Az aktualitásokra figyelve a pápa elismerte, hogy a munkásság helyzete sok szempontból tarthatatlan (XIII. Leó pápa 1891: 1–2), és hogy a munkáskérdés kiemelt figyelmet érdemel (XIII. Leó pápa 1891: 27), de ragaszkodott hozzá, hogy a megoldást nem a magántulajdon felszámolása jelenti. Magát a munkást is érthetően az a vágy hajtja, hogy „anyagi javakat szerezzen, és ezeket magánjogon, saját tulajdonaként birtokolja” (XIII. Leó pápa 1891: 4).

Tévedésnek tartotta azt, hogy a munkások és a munkaadók között feloldhatatlan érdekellentét áll fenn. A valóságban „teljes mértékben egymásra vannak utalva: sem a tőke munka nélkül, sem a munka tőke nélkül nem lehet meg”. A magántulajdonon és a szabad szerződéseken alapuló együttműködés mindkét fél jólétének a növekedését biztosíthatja. Az eredmény nem konfliktus, hanem – éppen ellenkezőleg – társadalmi harmónia, mivel „úgy intézkedett a természet a társadalomról is, hogy a két osztály egyetértő kölcsönviszonyban álljon egymással [...]” (XIII. Leó pápa 1891: 15).

A szövegből világosan kitűnik, hogy ez nem valamiféle piaci automatizmus, hanem megfelelő törvények és erkölcsi hozzáállás függvénye. Ezzel együtt jól érzékelhető a modern közgazdaságtani gondolkodás, így Adam Smith és a „gazdasági harmóniáról” író Frédéric Bastiat hatása.³ E szerint a csereviszonyt alapvetően a kölcsönösen előnyös együttműködés, nem pedig a kizsákmányolás

³ Lásd: BASTIAT 1996. Az enciklika első fogalmazványát készítő olasz filozófus, Matteo Liberatore jól ismerte a klasszikus politikai gazdaságtan szerzőit (MISNER 1991: 459).

logikája vezérli. A munkaerőpiaci versenyben a munkaadók is versengenek a munkásokért, fokozatosan jobb feltételeket kínálva nekik. Marx tévedett, amikor a munkásosztály elnyomorodását jósolta meg: a gazdaságtörténet mára világosan dokumentálta, hogy a 19. század vége óta a széles tömegek jóléte radikálisan javult, aminek fedezetét pedig a piacgazdaság – benne a vállalkozások és a munkavállalók – növekvő termelékenységé adta (DEATON 2017). Nem kétséges, hogy az elmúlt 130 évben a kapitalizmus jóléti története Marx és XIII. Leó közül kit igazolt.

Mindez nem jelenti, hogy a piac rendje önmagában, minden további nélkül elégséges vagy kívánatos lenne, azt azonban igen, hogy természetes része a civilizált társadalomnak. Az önkéntes, tisztességes és az emberi méltóságot nem sértő foglalkoztatás igazságos és hasznos. A tőkés-munkás viszony alapvető igazságossági kritériuma pedig a szabadon szerződő felek ígéreteinek, kötelezettségeinek kölcsönös (!) betartása (XIII. Leó pápa 1891: 16). Ebből az alapvetésből kiindulva fogalmazta meg XIII. Leó az egyházi tanítás további elemeit.

Az egyik megállapítása, hogy a szabad társulás elvének nemcsak az üzleti vállalkozás alapítása és a munkaviszony felel meg, hanem a munkások és mások szakszervezeteinek, önszervező egyesületeinek engedélyezése és azok belső autonómiájának biztosítása is (XIII. Leó pápa 1891: 37–40). Az állam feladata ennek megfelelően nem az, hogy elnyomja a sokféle társadalmi részérdeket, hanem hogy lehetővé tegye a megszerveződésüket, és a közjó érdekében körültekintően szabályozza őket.

Másképp az igazságos jogi keretek keveset érnek, ha azokat nem erényes emberek töltik meg étellel. A becsületesség, a kötelességteljesítés, a haszonleséstől, kapzsiságtól való tartózkodás, a másik személyre figyelés egyszerre segíti a gazdaság jó működését és előzi meg, de legalábbis tompítja a politikai osztályharcot. A helyes erkölcsi értékrend megerősítése nem holmi ábrándozás. Az erényekre nevelés és buzdítás konkrét társadalmi feladat, amelyet a pápa szerint – nem meglepő módon – legjobban az Egyház képes elvégezni.

A tanítás harmadik eleme a szegények segítésének kötelessége, egyrészt az egyének és magántársulásaik szintjén, másrészt az állam részéről. Ami a magántevékenységeket illeti, a pápa megerősítette a „pénz jogos birtoklása” és „annak jogos felhasználása” közötti régi, skolasztikus megkülönböztetést (CHAFUEN 2003: 44–45). A magántulajdon és tágabban a jog formális szabályai alapvetően az elsøre vonatkoznak, az erkölcs azonban mindenkit arra szólít, hogy a jogosan birtokolt javait, miután a saját megfelelő életszínvonaláról gondoskodott, ossza meg a szűkölködőkkel. „Nem formális jogi kötelesség ez – kivéve

a végső szükség esetét –, hanem a keresztény szeretetét [...]” (XIII. Leó pápa 1891: 19). Sokan, főként az ideológiai baloldalon, máig lekicsinylik, elégtelennek tartják ezt az önkéntességen és jótékonykodáson alapuló megközelítést. A keresztények számára azonban a felebaráti szeretet isteni parancs, amelyet ténylegesen követnek is.

Az állammal szemben kettős követelményt fogalmazott meg az enciklika. Egy kormánynak elsődlegesen olyan törvényeket és intézményeket kell alkotnia és fenntartania, amelyek az egész közösség javát szolgálják, keretet adva a tagok alkotótevékenységének, tehetségük kibontakoztatásának, valamint konfliktusaik igazságos és méltányos rendezésének. Ha így cselekszik, „kevésbé szükséges a munkások jólétét külön, más utakon keresni[e]” (XIII. Leó pápa 1891: 26). Emögött nemcsak empirikus tapasztalat húzódik meg, hanem a társadalmi harmónia lehetőségéről való mélyebb meggyőződés is. A természetjogon alapuló társadalom nem hozza el a Paradicsomot, de tagjainak igenis kölcsönös előnyére szolgálhat. Ez éles ellentétben áll az osztályharcos szemlélettel – és a schmittianus jobboldali felfogással is –, amely a politikában mindig csak a konfliktust tartja szem előtt, alábecsülve és alulértékelve az együttműködést (MISES 1981: 292–313; SARTORI 1989). A második követelmény az első kifejezetten a szegényekre vonatkoztatása. Mivel „[a] gazdagok amúgy is körül vannak véve saját védőbástyáikkal [...]” (XIII. Leó pápa 1891: 29), az államnak a szegények, főleg a nincstelenek érdekeit kell védelmeznie a közjó (*bonum commune*) megvalósítása során, de nem annak rovására.

5. A hit védelmezi az észet az utópiával szemben

Miért lehet vonzó a társadalom észszerű rendjének a tagadása? A természetjog csak korlátozott jót ígér, nem kecsegtet a munkát és a megélhetést kísérő sokféle baj és szenvedés megszüntetésével, ami a keresztény hit szerint a bűnbeesés után nem lehetséges. De józan ésszel is belátható, hogy „[a] tűrés és a szenvedés emberi sajátosság, és bár az emberek mindent megkísérelnek, az ilyesfajta megpróbáltatásokat az emberi életből semmiféle erővel vagy módszerrel sem lesznek képesek egészen kiirtani” (XIII. Leó pápa 1891: 14). Sem a magántulajdon, sem más társadalmi intézmény nem hozza vissza az Édenkertet. A legtöbb, amit általuk egy közösség elérhet, hogy az alternatíváknál jobban kordában tartja az emberi gyarlóságot és támogatja az erényeket. Ez is csak akkor valósul meg,

ha tagjai az intézményeket az erkölcs kellő önfegyelmével, önmérsékletével működtetik és alakítják hozzá a felmerülő kihívásokhoz.

Amikor a szocializmus a magántulajdon felszámolását hirdeti, és ettől várja egy jobb társadalom eljövételét, egyben azt is állítja, hogy az ember túl tud lépni – még hozzá önmaga erejéből – saját természetének korlátain. A szocialisták egyik „ihletforrása”, Rousseau azt fejtegette, hogy az embert a magántulajdon rontotta meg, az tette önzővé, civakodóvá és kemény szívűvé (ROUSSEAU 1978 [1754]). Tévedett, de akaratlanul is rátapintott egy fontos igazságra: egy magántulajdon nélküli társadalom legfeljebb csak erkölcsileg tökéletes emberekkel lehet működőképes.

A *Rerum novarum* nem ment bele abba a kérdésbe, hogy a szocialista javaslat milyen elméleten, filozófián nyugszik, ez ugyanis tulajdonképpen másodlagos. XIII. Leó közvetlenül az örök emberi tapasztalatra és a józan észre hivatkozott, amikor kijelentette, hogy akik az emberi szenvedés kiiktatására képesek „hatalommal dicsekszenek [...], bűnös játékot űznek a néppel és becsapják, ami egyszer az eddigieknél is nagyobb zavarokban fog kirobbanni. A leghelyesebb az emberi dolgokat úgy tekinteni, ahogy ténylegesen vannak, s a problémákra a megfelelő orvoslást másutt, ebből kiindulva keresni” (XIII. Leó pápa 1891: 14).

Vegyük észre, hogy a pápa itt mindenféle utópikus gondolkodás tömör, de lényegre törő kritikáját adta. Az utópia egyik legmélyebb elemzője, Kolnai Aurél meghatározása szerint

„az emberek (vagy belőlük kifejlődött emberfeletti lények) egy tökéletes, egyúttal valóságosként látott állapotának elképzelése, amely mentes a fájdalmas feszültségektől és bármiféle rossz jelenlétének a tudatától. [...] Keresztény nyelvezettel úgy írhatjuk le Utópiát, mint az emberiség helyzetének visszaállítását a Bukás előtti állapotba” (KOLNAI 1995: 14–15).⁴

Noha a keresztény hittel való ellentmondást Kolnai is világossá tette, valójában az utópista ábrándokat sem ő, sem XIII. Leó nem közvetlenül vallási, hitbeli okokból vetette el. Az emberek rosszra való hajlama ugyanis empirikus, ellenőrizhető tény. Az enciklika a tomista hagyományt követve egyértelműen a keresztény realizmus mellett tette le a voksot, vagyis elutasította, hogy az erkölcsök olyan fokú javulását lehetne várni, illetve értelmes törekvésként kitűzni, ami az emberi együttélés radikális megváltozásához vezethetne. Ezt azért is

⁴ Az idézet a szerző fordítása.

fontos hangsúlyoznunk, mert az utópikus gondolkodás jelen van a katolicizmusban is. Már az apostolok idejében felmerült, hogy a szeretetetika és a krisztusi testvériség megélése mennyiben jelenti újfajta, kvázi kommunista közösségek kialakítását (ApCsel 4,34–35). Az utópia (sokértelmű) irodalmi műfaját olyan katolikus szerzők is művelték, mint Morus Tamás és Tommaso Campanella. De ma is megjelenik, például Ferenc pápa *Fratelli tutti* kezdetű enciklikájában, amely a kereszténységen túlmutatóan minden ember testvériségét vizionálja (MEZEI 2020). XIII. Leó körlevele viszont figyelmeztetett arra, hogy milyen veszélyes tévutakra vezethetnek a jó szándékú, de irreális ábrándok.

A meggyőződés, hogy a szocializmus nem veszi számításba, pontosabban tagadja az ember valós természetét, végigvonult a *Rerum novarum*ot követő száz év pápai megnyilatkozásain, egészen a *Centesimus annus*ig. Annak ellenére volt ez így, hogy a neotomista természetjogi típusú érvelés időközben háttérbe szorult,⁵ és Szent II. János Pál jubileumi enciklikájában az ember személy voltát hangsúlyozó, perszonalista megközelítés dominált. Amikor a lengyel pápa 1991-ben visszatekintett az utópia megvalósítási kísérletére, megerősítette, hogy annak „alapvető tévedése antropológiai jellegű” volt (II. János Pál pápa 1991: 13). A „létező szocializmus” tragédiája végső soron abból fakadt, hogy tagadta az ember személy voltát, vagyis azt, hogy az egyén képes a szabad, felelős döntésekre, a jó és rossz közötti választásra, és hogy a boldogulása, valamint a társadalom java is ezekről függ.

XIII. Leónál (és II. János Pálnál is) a hit, az isteni kinyilatkoztatás megerősítette az ember saját természetével kapcsolatos tapasztalatait. Ezért lehetséges az is, hogy az enciklikában a természetjog és a katolikus teológia szerves egészként jelent meg. A hittudomány elmélyíti mindazt, amit az ember önmagáról az értelmével felfoghat: az Isten a képmására teremtette, de bűnbe esett, küszködik e világi gondjaival, erkölcsi kihívásaival, és isteni megváltásra szorul. Mindez tükrözi azt az alapvető keresztény igazságot, hogy az égi kegyelem nem megszünteti, hanem tökéletesíti a teremtett természetet. Az isteni kinyilatkoztatás így nemcsak kiegészíti az emberi ésszel megszerzett tudást, hanem meg is erősíti mindazt, ami igaz és helyes benne. A hit védelmezi az észet, megóvjá tévútjaitól.

⁵ Bár meg kell említenünk a *Veritatis splendor*t, amely azonban erkölcsstani, nem szociális enciklika.

6. A természetjog kritikája és aktualitása

Mégis komoly kritika érte XIII. Leó természetjogi szemléletét az Egyházon belül, különösen a II. Vatikáni Zsinathoz társított „új teológia” részéről, amely elavultnak bélyegezte azt (D’AGOSTINO 2004). Pedig a pápa újító volt: a feledés hosszú időszaka után skolasztikus-tomista reneszánszt indított el, amely a modern filozófia és társadalomtudomány érveit is alkalmazta. A *Rerum novarum* magántulajdonnal kapcsolatos megállapításain például egyértelműen érződik (az egyébként erősen katolikusellenes) John Locke hatása (FORTIN 1992).⁶ Az elavultságnál azonban fontosabb az a kifogás, hogy a természetjog történelmietlen, időtlen, elvont és emiatt életidegen társadalomképet alkot.

A konkrét, időhöz és helyhez kötött történeti tapasztalat abszolutizálása kétségtelen veszély. Ezzel azonban a természetjogi gondolkodás is tisztában van, és, nagy figyelmet fordít arra, hogy elkülönítse az általános, mindenkor érvényes társadalomszervezési elveket az időben és térben változóktól. Hangsúlyozza azt is, hogy az absztrakt elvek konkrét megvalósításában nagy különbségek lehetnek: intézményi és kulturális sokszínűség jellemzi az emberi együttélést. Bábel tornya ledőlt. A természetjog ereje nem abban rejlik, hogy részletes jogi-intézményi javaslatokat tesz, hanem sokkal inkább a jogrend minimumfeltételeinek azonosításában, amelyek megszegése a társadalom súlyos válságához vezet. Az enciklika sem azt vezette le az emberi természetből, mikor érdemes valamit magán- vagy köztulajdonba adni, vagy milyen szabályok rendezzék a tulajdonosok közötti konfliktusokat, a jogok gyakorlásának korlátait, hanem a magántulajdon radikális és általános felszámolásának elképzelését kritizálta.

Ha elvetjük a természetjogot, nem marad olyan mércénk, amellyel kortól és helytől függetlenül megállapíthatjuk egy társadalom jogi és erkölcsi rendjének jóságát. Így szellemileg védtelenek leszünk az emberi együttélés radikális megváltoztathatóságát hirdető felvetésekkel szemben. A felforgató tervek mindig az igazságosságot és a jó életet tűzik a zászlajukra, mindig valós erkölcsi felháborodásra, indulatra építenek, részigazságokat megragadva. Ellenük – bár sokat ér – nem elég az ép erkölcsi érzék, értenünk is kell a társadalom működését. Ha feladjuk az ennek változhatatlan sarokpontjairól való gondolkodást, két lehetőségünk marad. Az egyik a jelenhez vagy a múlthoz ragaszkodó, defenzív

⁶ Valójában kritikaként is megfogalmazható az enciklikával szemben, hogy túl kevésbé támaszkodott a magántulajdonnal kapcsolatos tamási vagy későskolasztikus érvekre, ami nem biztos, hogy feltétlenül a hasznára vált (FORTIN 1992).

konzervativizmus. Sok érv szól a kipróbált tökéletlenség mellett a kipróbálatlan, de állítólag jobbal szemben, ám az ad hoc, elv nélküli maradiság gyenge szellemi bástya. A másik út az aktuális felforgató elméletekkel, mozgalmakkal való sodródás és azok „átmoralizálása” vagy a keresztény felfogáshoz való igazítása. Romboló hatásuk így talán csökkenthető, de minél kevesebb tőlük független, biztos tudásunk van a társadalomról, annál kisebb hatást tudunk elérni.

XIII. Leó nem volt képes gátat vetni a szocializmusnak, és senki más sem. Valóban hiú remény, hogy a történelemben folyamatosan jelen lévő rosszat le lehet győzni a szellemi kifinomultsággal – akkor már inkább imával. De ez nem ment fel a kötelezettség alól, hogy próbáljunk meg tisztán látni és érvelni, bízva abban, hogy előbb-utóbb eljön az érvek meghallgatásának ideje. Éppen úgy, ahogyan Európában sok helyen a XIII. Leó által útnak indított és a későbbi pápák által továbbvitt katolikus társadalmi tanítás ideje is eljött a kereszténydemokrácia formájában, miután megbuktak a nemzeti- és internacionalista szocializmussal kísérletező totalitárius rendszerek. A szellemi lángot pedig addig is őrizni kellett, gyakran vértanúság árán is.

A magántulajdon felszámolását ma már (vagy csak éppen most?) nem hirdetik komoly emberek, nem lépünk kétszer ugyanabba a folyóba. De a *Rerum novarum* megmutatta, hogy a természetjogi módszer éles fegyver, ha fel akarjuk venni a szellemi harcot az olyan törekvésekkel, amelyek az emberi természetet félreismerve akarják felforgatni a társas együttélés alapjait.

Felhasznált irodalom

- II. János Pál pápa (1991): *Centesimus annus*. Online: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=86>
- XIII. Leó pápa (1891): *Rerum novarum*. Online: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=125>
- BASTIAT, Frédéric (1996): *Economic Harmonies*. Irvington-on-Hudson: Foundation for Economic Education.
- BEBEL, August (1976): *A nő és a szocializmus*. Ford. Nyilas Vera. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- CHAFUEN, Alejandro A. (2003): *Faith and Liberty. The Economic Thought of the Late Scholastics*. Lanham: Lexington Books.
- DAGGER, Richard – BALL, Terence [é. n.]: Socialism. *Encyclopaedia Britannica*. Online: www.britannica.com/topic/socialism

- D'AGOSTINO, Francesco (2004): A természetjog kérdése az egyház társadalmi tanításában. Ford. Frivaldszky Márk. In FRIVALDSZKY János (szerk.): *Természetjog. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Szent István Társulat, 182–194.
- DEATON, Angus (2017): *A nagy szökés. Egészség, gazdagság és az egyenlőtlenségek eredete*. Ford. Felcsuti Péter. Budapest: Corvina Kiadó.
- FORTIN, Ernest L. (1992): “Sacred and Inviolable”: Rerum Novarum and Natural Rights. *Theological Studies*, 53(2), 203–233. Online: <https://doi.org/10.1177/004056399205300202>
- HÖFFNER, Joseph (2002): *Keresztény társadalmi tanítás*. Ford. Illéssy István. Budapest: Szent István Társulat.
- KOLNAI, Aurel (1995): *The Utopian Mind and Other Papers*. London – Atlantic Highlands: Athlone Press.
- MARX, Karl – ENGELS, Friedrich (1959): A Kommunista Párt kiáltványa. In Marxizmus-Leninizmus Klasszikusainak Szerkesztősége (szerk.): *Karl Marx és Friedrich Engels művei. 4. kötet. 1846–1848*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 437–470.
- MEZEI Balázs (2020): Una utópia ingenua. *Országút*, 2020. december 25. Online: <https://orszagut.com/hitelet/una-utopia-ingenua-977>
- MIKE Károly (2021): Új és örök dolgok. *Országút*, 2021. február 2. Online: <https://orszagut.com/orszagut/uj-es-orok-dolgok-1083>
- MISES, Ludwig von (1981): *Socialism. An Economic and Sociological Analysis*. Indianapolis: Liberty Fund.
- MISNER, Paul (1991): The Predecessors of Rerum Novarum Within Catholicism. *Review of Social Economy*, 49(4), 444–464. Online: <https://doi.org/10.1080/00346769100000039>
- ROUSSEAU, Jean-Jacques (1978) [1754]: Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól. In ROUSSEAU, Jean-Jacques: *Értekezések és filozófiai levelek*. Ford. Kis János. Budapest: Magyar Helikon Könyvkiadó, 59–200.
- SARTORI, Giovanni (1989): The Essence of the Political in Carl Schmitt. *Journal of Theoretical Politics*, 1(1), 63–75. Online: <https://doi.org/10.1177/0951692889001001005>